

el Magnànim ha publicat la *Poesia Completa. 1945-1987*, en edició de Salvador Ortells. I pel que fa a nova bibliografia fusteriana, ha aparegut *Fuster i els mallorquins*, de Gabriel Ensenyat (3i4), que precisament va guanyar el premi Joan Fuster l'any anterior. També cal subratllar que, de manera freqüent, revistes com *Afers*, *Saó* o *L'Espill* han dedicat monogràfics a l'intel·lectual de Sueca; el 2022, *L'Espill* no podia faltar a la cita, amb el seu número 67.

En tercer lloc, entre el material híbrid —entre l'assaig, la biografia i les exposicions—, que sempre és molt necessari en tractar de grans escriptors en moviment, és necessari ressenyar els llibres biogràfics de Francesc Pérez Moragón i Salvador Ortells: *Joan Fuster i Sueca* (Edicions 96 i Espai Joan Fuster) i *D'un temps, d'un país (1922-1992)* (Magnànim), que s'anuncia com la biografia definitiva de Joan Fuster però que, vist el resultat, segur que no ho serà. I, a la Fundació Josep Pla de Palafrugell, fins al 7 de gener de 2023 hi va haver l'exposició «Josep Pla-Joan Fuster: Una conversa infinita», que l'any 2023 comença la seva itinerància viatjant a València.

També va més enllà de l'homenatge la traducció a l'anglès de *Judicis finals, Final Judgements* (Fum d'Estampa Press), a càrrec de Mary Ann Newmann, que se suma a les de *Diccionari per a ociosos, A Dictionary for the Idle* (Continuum) que Dominic Keown va publicar el mateix any de la seva mort, i la traducció francesa del mateix llibre, *Dictionnaire à l'usage des oisifs* (Anacharsis), traduït el 2014 per Jean-Marie Barberà. En castellà, Hurtado y Ortega ha publicat *Consejos, proverbios e insolencias*, traduït per Àngela Elena Palàcios i Rayo Verde *Sagitari*, en versió de Maria Rossich. Aquestes traduccions, absolutament plausibles, haurien de ser complementades per moltes més, especialment en francès, on és una llàstima que un pensador tan afí a la civilització francesa no sigui més conegut. I, més enllà de 2022, cal pensar en la continuïtat d'aquest llegat. Això ens situa ja l'any després de l'Any Fuster, que ha començat amb novetats bibliogràfiques fusterianes importants, com ara el llibre de Gustau Muñoz *Profeta de la raó. Sobre Joan Fuster* (Afers), que se suma a d'altres títols de natura fusteriana de la mateixa editorial. És una bona manera d'agafar impuls perquè la seva posteritat de paper sigui densa, extensa i fructífera.

Però precisament quan l'Any Joan Fuster ha acabat, és el moment de preguntar-se per a què ha servit, aquest centenari. Què s'hi ha fet? I, sobretot, què farà possible? Perquè, si una commemoració com aquesta no permet anar una mica més enllà de la mera celebració, degenerarà en un vulgar homenatge.

Antoni MARTÍ MONTERDE
Universitat de Barcelona

L'Any Joan Fuster a les Illes Balears. — La declaració institucional de l'Any Joan Fuster pel Govern de les Illes Balears el 31 de gener de 2022 es va sumar a les de la Generalitat Valenciana i la Generalitat de Catalunya per commemorar l'any del centenari del naixement d'aquest intel·lectual i escriptor de referència de la cultura catalana en tots els seus territoris. La vitalitat i la participació assolides són deutors de la col·laboració entusiasta d'una xarxa formada per les principals institucions polítiques (Govern de les Illes Balears, a través de la Direcció General de Política Lingüística de la Secretaria Autònoma d'Universitat, Recerca i Política Lingüística de la Conselleria de Fons Europeus, Universitat i Cultura, consells insulars i ajuntaments), acadèmiques (Universitat de les Illes Balears, Institut Menorquí d'Estudis, Institut d'Estudis Eivissencs, Delegació de l'Institut d'Estudis Catalans a Palma, Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Sebastià) i culturals (Obra Cultural Balear, Gremi de Llibreters de Mallorca, Ateneu de Maó, Cercle Artístic de Ciutadella, Biblioteca Municipal d'Eivissa, Teatre Principal de Palma, Teatre Principal de Maó, Teatre des Born de Ciutadella), a més dels intercanvis amb d'altres que completen tot el

mapa cultural: la Institució de les Lletres Catalanes, l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, la Universitat de València, l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i la Federació Lull.

El doble objectiu de difondre la figura i l'obra de Joan Fuster i d'aprofundir en les seves relacions amb les Illes, des de la voluntat de participació d'un públic ampli, es va materialitzar en un programa prou ambiciós. D'entrada, la pàgina web institucional (<<https://anyjoanfuster.illesbalears.cat>>) ha maldat per convertir-se en una eina útil amb la creació de materials propis (com els articles de «Els vincles» sobre la relació de Joan Fuster amb escriptors insulars, o els textos fusterians sobre autors i temes insulars a «En diàleg»), enllaços d'interès i una agenda d'actes. El tret de sortida va ser el dia de Sant Jordi, en què la silueta de Joan Fuster de mida natural convidava, primer des dels carrers i després des de les biblioteques, a llegir els aforismes dels punts de llibres, i, el dia dels trenta anys de la seva mort, a endinsar-se en la lectura de les obres destacades a la postal amb la fotografia feta per Toni Vidal, cosa que s'ha concretat posteriorment en la feina feta per diferents grups de lectura de les xarxes de biblioteques. El 23 d'abril de 2022 l'Obra Cultural Balear iniciava la sèrie de tretze presentacions del llibre *Fuster i els mallorquins. El debat identitari a la Mallorca tardofranquista* de Gabriel Ensenyat, present també a la Fira del Llibre en Català de Menorca, de la mateixa manera que l'escriptor valencià es va fer present a la Setmana del Llibre en Català a Palma.

El coneixement dels diferents vessants de l'obra de Joan Fuster s'ha obert gràcies a les múltiples conferències i jornades, en què han participat destacats estudiosos fusterians de fora però també de dins de les nostres Illes. En el primer cas, destacaríem els cicles mallorquins «Els dijous fusterians» (amb Joan Francesc Mira, Pere Rosselló Bover, Gustau Muñoz, Antoni Furió, Enric Sòria, Francisca Lladó i la prevista de Francesc Pérez Moragón), i «Els dimecres fusterians» (amb Antoni Mollà, Empar Marco i Vicent Pitarch); l'eivissenc i formenterer (amb Bernat Joan, Vicent Pitarch, Gemma Pascual, Núria Cadenes, Isidre Crespo i David Ventura), i el menorquí (amb Salvador Ortells, Xavier Pla, Vicent Pitarch i Enric Sòria), a més de la participació de Damià Pons en el cicle de conferències «Mirades sobre Fuster» de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.

En el segon cas, han estat tres les jornades acadèmiques que s'han duit a terme amb la voluntat d'aprofundir en el coneixement de l'obra fusteriana i fins d'implicar-hi nous estudiosos: «Joan Fuster a la UIB» i «Llegir Joan Fuster» (Fundació Mallorca Literària) (amb Antoni Marimon, Vicent Pitarch, Maria Conca, Gabriel Ensenyat, Salvador Ortells, Carme Gregori, Vicent Simbor, Josefina Salord i Jesús Revelles), i «Una mirada menorquina sobre Joan Fuster», en què el gruix més destacat de ponències ha anat a càrrec de membres de l'Institut Menorquí d'Estudis (Carles Carreras, Miquel Àngel Casasnovas, Pere Gomila, Nel Martí, Ismael Pelegrí, Antoni-Joan Pons i Josefina Salord, a més de Joel Bagur, Emili Pons i Gustau Muñoz amb la conferència inaugural).

S'hauria de deixar constància encara de taules rodones amb participació insular (com les organitzades per l'Institut d'Estudis Catalans, la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, la Universitat Catalana d'Estiu, la Biblioteca de Catalunya, la Fundació Darder-Mascaró i la Llibreria Quart Creixent de Palma) i d'actes diversos, però vull acabar posant l'accent, d'una banda, en els concursos adreçats a estudiants universitaris, de secundària i cicles formatius, i, de l'altra, en l'exposició itinerant, per illes, municipis i centres d'ensenyament, de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua *Joan Fuster: una vida il·lustrada*, comissariada per Salvador Ortells i completada amb tres panells de la seva relació amb les Illes Balears a cura dels comissionats balears.

En suma, amb aquest Any Joan Fuster a les Illes Balears, l'acte central del qual es va celebrar a l'Auditori de Porreres el 30 de novembre de 2022, s'ha fet una tasca important per repensar aquest clàssic del segle xx i col·locar-lo dins l'actualitat social i cultural. A més, ha permès de posar en un primer pla les relacions de Joan Fuster amb les personalitats més destacades de la història

cultural de les Illes com Francesc de B. Moll, Marià Villangómez, Josep M. Llompart, Llorenç Villalonga, Nicolau M. Rubió i Tudurí, Baltasar Porcel o Josep Massot i Muntaner, entre molts d'altres. Ara resta deixar constància en forma de llibre de les principals aportacions que ens ha llegat aquest Any Joan Fuster a les Illes Balears.

Josefina SALORD RIPOLL
Comissària, amb Damià Pons, de l'Any Joan Fuster a les Illes Balears

Any Gabriel Ferrater. — El 2022 es va commemorar doblement, com pertocava, l'any Gabriel Ferrater: el centenari del seu naixement (22 de maig del 1922) i el cinquantenari de la seva mort (27 d'abril del 1972). La commemoració oficial la van organitzar, com sempre, el Departament de Cultura de la Generalitat i la Institució de les Lletres Catalanes, però aquesta vegada s'hi van sumar dues entitats més: l'ajuntament de la ciutat on Ferrater va néixer (Reus) i l'ajuntament de la ciutat on va passar els últims sis o set anys de vida i on es va suïcidar (Sant Cugat del Vallès). La col·laboració institucional es va visualitzar en la cerimònia inaugural, celebrada a Reus, i en la de clausura, celebrada a Sant Cugat. La implicació dels ajuntaments d'aquestes dues ciutats va contribuir sens dubte a fer que s'hi concentrassin molts actes de diversa mena, però val a dir que la proliferació, en aquestes dues localitats i arreu del país, de lectures, recitals, conferències, exposicions i espectacles dramàtics o musicals va ser fruit, abans que de cap altra cosa, de la iniciativa (diguem-ne privada) de persones i entitats; a les administracions els va correspondre, sobretot, de fer tasca de suport i de coordinació, no d'agitació. Aquesta és potser una de les lliçons a extreure de l'èxit de convocatòria de l'Any Gabriel Ferrater: la capillaritat d'una societat civil que, almenys en el terreny de les activitats culturals, és més vigorosa i més difosa del que sovint sembla a les mirades intrainstitucionals i barceloninocèntriques.

Una altra observació a fer és que, al llarg de tot l'Any, hem vist obrir-se el ventall de mirades sobre Ferrater cap a territoris en què no se'l solia freqüentar. Que els poetes parlessin de Ferrater, i fins i tot que el celebressin amb poemes nous, era previsible; a més, ho han fet poetes de totes les generacions, demostrant la vigència del llegat de *Les dones i els dies*. El que no era tant d'esperar, almenys amb l'amplitud amb què s'ha donat, és que la figura i l'obra de Ferrater s'abordessin també des d'altres àmbits creatius. Les propostes han estat especialment riques en el terreny dramàtic: entre altres, s'han estrenat els espectacles «No prometo donar-te res millor que un dubte» (amb La Veronal i Pol Guasch), «Vull subornar la joventut» (d'Andreu Gomila, amb Pol López), «Poema inacabat» (de la companyia Lo Nostro), «El ring» (d'Albert Roig, amb Dafnis Balduz i Jaume Madaula), «Fil de memòria» (de Pere Arquillué), «Els cossos i el temps» (de Lluís-Anton Baulenas) i «Que no ens passi res» (de Zoraida Roselló). També hi ha hagut aproximacions des dels mons de l'art —per exemple amb els treballs de Mar Arza, Marta Darder, Èlia Llach i Montse Rierola exposats a la Pahissa del Marquet—, del cinema —per exemple amb els curtsmetratges de Roger Comella, Esther Nubiola i JR Armadàs— i també de la música, amb propostes com les de Quatre Gotes, Quel Xiberta o Mertixell Gené, entre moltes altres. Fins i tot s'ha posat en solfa una *escape room* a partir de l'obra i la vida de Ferrater. Tot això és indicatiu que en aquest Any la projecció de *Les dones i els dies* (i del seu autor) ha arribat potser més lluny que mai.

En els àmbits més habituals de les commemoracions literàries, la collita també ha sigut abundant. Els cicles de conferències —un d'organitzat per Andreu Jaume a l'Institut d'Humanitats de Barcelona, els que han organitzat l'Associació Gabriel Ferrater a Sant Cugat i l'associació Gosar Poder a Reus, etc.— tenen ara l'avantatge que són recuperables a través dels enregistraments. De les ponències presentades per Dolors Oller, Jordi Julià, Anna Perera, Lucas Capellas, Pere Ballart i Elisenda Marcer a la jornada «Perspectives crítiques sobre la poesia de Gabriel Ferrater (IEC, 18